

Nagy Szabasztian

Az argentínai magyar kolónia öröksége egy ösztöndíjas szemével

Heritage of the Hungarian Community in Argentina from the Perspective of a Scholar

Összefoglalás

2013 áprilisában kerültem Argentínába a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által meghirdetett Kőrösi Csoma Sándor Program (továbbiakban: KCSP) ösztöndíjasaként. Nyertes pályázóként lehetőséget kaptam, hogy 5 hónap alatt feldolgozhasam az Argentínában található magyar könyvtári-levéltári örökséget. „Mintaprojekt” kifejezéssel élhetünk, mert a rendszerváltás óta eltelt több mint húsz évben soha nem indult a KCSP-hez hasonló program. A programon belül is egyedülálló volt a hagyaték feldolgozásának munkaköre.

Summary

I had the chance to visit Argentina with the scholarship of the Kőrösi Csoma Sándor Programme (hereinafter: KCSP) that was announced by the Ministry of Public Administration and Justice. I was given the opportunity to spend 5 months in Argentina and process the Hungarian library and archival heritage found there. This programme may be termed as a “Sample Project” as no similar programme had been launched in the twenty years since the change of regime. The task of processing a heritage was unique of its kind among the various activities of the Programme.

NAGY SZEBASZTIAN, ELTE-BTK történelem–levéltár szakos egyetemi hallgató, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságának programkoordinátora (nagy.1010@hotmail.com).

AZ ARGENTÍNAI MAGYARSÁG VÁZLATOS TÖRTÉNETE

Az első magyar, aki Dél-Amerika földjére lépett, minden valószínűség szerint bizonyos Varga János lehetett. 1519. december 13-án kötött ki Rio de Janeiro partvidékén a Magellán-expedíció tagjaként, az öt hajó közül a *Concepción* tüzérségének parancsnokaként.¹ Együttal ő lehetett az első magyar, aki horgonyt vetett a későbbi Argentína partjainál a rá következő évben, egy dél-amerikai expedíció egyik résztvevőjeként. A magyar származású Maximilianus Transylvanus, V. Károly kancellárja a világon elsőként számolt be Magellán útjáról. Az, hogy a Bod Péter által a *Magyar Athenas* c. művében egyszerűen „Erdélyi Miskának” aposztrofált krónikás járt-e Argentínában, valószínűleg örök rejtély marad.² A kontinens európai ember által történt meghódításának idejétől, a 16. századtól fogva találhatunk „a Dél keresztje alatt” magyar származású konkviztádorokat, kalandorokat, hittérítőket, tudósokat, felfedezőket. Többek között pálos rendi magyar hittérítőket, akik egyben az argentínai földrajzi felderítések előfutáraiként is működtek, illetve – főleg a nagyszombati egyetemen képzett – ifjú magyar jezsuita misszionáriusokat, akik nagy számban özönlöttek a dél-amerikai redukciókba hittérítés céljából.³ Közülük számunkra P. Orosz László a legfontosabb. Argentínába érkezését követően, 1734 és 1767 között – a jezsuiták kényszerű távozásáig – a Córdobai Egyetem rektoraként működött, és az ország első nyomdájának (La Real Imprenta de los Niños Expósitos) megalapítója volt.⁴

Egészen a 19. század végéig argentínai magyar bevándorlásról egyáltalában nem, legfeljebb csak „beszivárgásról” beszélhetünk, magyar diaszpórát pedig végképp nem, legfeljebb csak egyéneket, egyéni sorsokat találunk. Az argentínai emigráció okaként pedig a kezdetektől fogva – változó gyakorisággal és arányokkal – mind a mai napig két fő okot említhetünk: politikait és gazdaságit. Korai példát külön-külön is mindkét kategóriára találunk. Magyar politikai emigráció Argentínában az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bukása után jelenik meg először. Ilyen Czetz János erdélyi származású mérnök-kari tiszt esete, aki Bem József mellett vezérkari főnökként, később tábornokként vett részt a harcokban. A világhosi fegyverletétel után Párizsba menekült, később Rosas diktátor egy lányrokonát feleségül véve Argentínában telepedett le. Az argentin hadseregben Mitre elnöktől ezredesi rangot kapott, és rekordidő alatt végezte el az ország déli védvonalának és katonai távirójának kiépítését. Életének fő műve a ma is fennálló argentin katonai akadémia, a Colegio Militar de la Nación 1871-es megalapítása. Hazájába többé nem térhetett vissza, szívbem-lélekben magyarként 1904-ben hunyt el Buenos Airesben. (Az egyetlen magyar, akinek szobrot emeltek Dél-Amerikában, Argentínában minden évben katonai ünnepséggel emlékeznek meg róla.) Jó barátságot ápolt Asbóth Sándorral, aki 1849 után az Egyesült Államokba emigrált, majd mint annak első argentínai rendkívüli nagykövete érkezett később Buenos Airesbe. Mayer Móricz az ún. Klapka-légióban vállalt szerepe miatt, 1869-ben szintén politikai okokból vetődött az országba. Jól menő vasútépítőként, gyárosként és az Argentin Vöröskereszt egyik alapítójaként hunyt el, emlékeit Argentínában egy róla elnevezett falu őrzi.⁵

A gazdasági emigránsok száma csekély, jobbára jobb anyagi és életkörülményeket kereső kalandorok, vagy – lévén Argentína agrárország – főleg mezőgazdasággal fog-

lalkozó alsóbb rétegekből származók. Annak ellenére, hogy a fehér bőrű bevándorlókat hihetetlen számban szívta fel a jóformán lakatlan, földrajzilag azonban kitűnő elhelyezkedésű ország, a magyar gazdasági emigránsok száma a 19.–20. század fordulóján sem haladja meg Argentínában a néhány száz főt.⁶ Ennek okai kézenfekvők: Argentína, Dél-Amerika távoli ismeretlen tájaira drágább és kockázatosabb volt a kivándorlás, mint a jóval divatosabb észak-amerikai régióba.

Miután Argentína – ahogyan maguk is nevezik – „a világ vége”, akadt és a mai napig akad egy jóval csekélyebb, de annál jelentősebb kisebbség a bevándorlók között: a magyar törvényekkel összeütközésbe kerülők, akik múltjában több-kevesebb büntett található. A 19. században ez jelenthetett sorozás elől szökötteket, csalókat, tolvajokat, míg a 20. században valós vagy vélt háborús bűnösöket, ma pedig, a 21. század elején többnyire drogügyletekkel foglalkozó bűnözőket, hiszen Argentína és Magyarország között napjainkban sincs kiadatási egyezmény. Idesorolhatjuk az argentin nép – de különösen az asszonyok – nagy bolondítóját, a magát „Buda grófjának” tituláló magyar Szalay Lőrincet, akit csoportosan elkövetett rablások, fosztogatások sorozata miatt végeztek ki 1801-ben Buenos Aires egyik terén, a mai Plaza de Mayón. „Szép Lorenzo” az argentin néphagyomány, költészet és szépirodalom máig vissza-visszatérő romantikus hőse.⁷

Az első argentinai magyar egyesület egyes források szerint⁸ az 1901. december 28-án alakult Osztrák–Magyar Segélyegylet, míg más információk alapján⁹ csak az 1907-ben alakult Magyar Munkás Egyesület tekinthető annak. Ezt követte az 1919-ben alakuló Délamerikai Magyar Kör, amely tíz éven keresztül működött. Ettől kezdve magyar diaszpóráról és magyar emigrációról beszélhetünk. Az 1. világháború nyomasztó légköre, problémái természetesen nem pezsdítették fel a magyar életet, azonban a háború elvesztése és a gyászos emlékü trianoni békediktátum annál inkább. Az 1920-as években intenzíven növekvő számban gyarapodott az argentinai magyar diaszpóra. Elsősorban az elszakított területek üldözött magyar lakossága érkezett ide, illetve politikai okokból a Horthy-korszak vesztesei, többek között a kommunista értelműek. Ezzel párhuzamosan a közösségi élet is fejlődött. 1924-ben megalakult a Dock Sud-i Magyar Egyesület, a Magyar Jótékonyági Egyesület, és ugyanebben az évben indította el Magyary Vilmos Ferdinánd az első magyar újságot Dél-Amerikában: a *Magyar Szót*. Színes közösségi élet bontakozott ki: színielőadások, szilveszteri mulatságok, gőzhajós kirándulások, március 15-i ünnepek, énekkar kovácsolta össze a kolóniát a 20-as években. 1929. június 29-én elindult a második dél-amerikai magyar újság is, a Buenos Aires-i *Délamerikai Magyarság* Faragó Rezső szerkesztésében. Sorra alakultak az ország magyar egyesületei, így a Magyarajkú Zsidók Egyesülete, Magyarajkú Munkások Egyesülete, Magyar Futball Klub vagy az Első Magyar Földműves Szövetkezet. Telepesként Patagóniától egészen az északi Chaco tartományig mindenhol felbukkantak magyar családok. A diaszpóra már nem egy, szinte csupán földművesekből álló „csonka társadalom” volt, hanem szép számban képviseltette magát minden társadalmi réteg, foglalkozás, szakember. Az 1930-as évek elejére jól menő magyar vállalkozókat, kevésbé jól menő könyvkereskedőt, orvost, gyógyszerészt, fogtechnikust, mérnököket, építészeket tartott számon a helyi magyarság. A dinamikus fejlődést a gazdasági vál-

ság ugyan hátráltatta, ennek ellenére a fővárosi Lavalle utca környékén valóságos kis „magyar centrum” alakult ki, ahol négy magyar vendéglő is (Arany Bika, Kék Duna, Hungária, Vadászkürt) csalogatta az éhes-szomjas hazánkfiai. A „népvándorlásnak” azonban árnyoldala is akadt: Buenos Aires egyik legnagyobb – Retiro pályaudvar mögötti – nyomornegyedének egyik részén annyi magyar tömörült össze, hogy fekete humorral csak „Árpádfalvának” becézték.¹⁰

1938, az utolsó gondtalan békeév az argentinai magyarság számára is páratlanul sok örömteli pillanatot szerzett. A II. Magyar Világkongresszuson – ahol az argentinai magyarok is képviseltették magukat – megalakult a Magyarok Világszövetsége, melynek fő célja a magyar kultúra, nyelv megőrzése, fejlesztése volt a világ minden magyar közösségében, és az összetartás megerősítése. A delegáció tagjai visszatértük után Argentínában elragadtatással beszéltek a rendezvényről, ahol javaslataikat boldogan elfogadták.¹¹ A rendezvényről részletesen beszámolt a *Délamerikai Magyarság* című lap is. Ekkor rendezték Budapesten az Eucharisztikus Világkongresszust, és az év végén a II. bécsi döntés híre tartotta lázban a helyi magyarokat, amely a Felvidék déli sávját Magyarországnak juttatta. Függetlenül attól, hogy ebben az időben igen sok, a magyar közügyeket általában véve hűvösebben szemlélő kommunista vagy magyar származású izraelita élt e helyütt: a döntést világnézettől, vallásfelekezettől függetlenül Argentína minden nagyobb magyar közössége ünnepelte.

Az argentin fővároshoz közeli északi zónában 1940-ben megalakult az Olivosi Magyar Kultúregyesület, amely még ebben az évben a Pasaje Juncal utcába helyezte székhelyét. Napjainkban ennek a székháznak alapjain áll Buenos Aires legnagyobb magyar centruma, a magyar könyvtár, magyar vendéglőt, előadótermet, tenisz- és focipályát magában foglaló Hungária Egyesület.¹² A 2. világháború idején szintén élénk magyar életről adnak számot a fennmaradt források: a helyi színházi estek száma folyamatosan nőtt, sőt, otthonról importált filmek bemutatóira is sor került (*Pesti mese, Viki, Bors István*).

Az argentinai magyarság vázlatos történetében itt kell kitérnünk a kolónia mondhatni gerincére és magvára: az ún. „'48-asok”-ra. Az 1919-es Tanácsköztársaság és a trianoni békediktátum által diplomáciai-történelmi kényszerpályára állított Magyarország antibolsevista és revíziós célkitűzéseinek megvalósításához az ún. keresztény-nemzeti kurzust választotta. Így tehát a tengelyhatalmak oldalán léptünk be a 2. világháborúba, amelyet Németország utolsó szövetségeseiként a vesztesek oldalán fejeztünk be. 1944–45 folyamán, az úri Magyarország összeomlásának utolsó hónapjaiban a szovjetek elől menekülve százezrek távoztak Nyugat felé, és hagyták el hazájukat nagyrészt örökre. Hajdnavolt színészek, diplomaták, írók, jogászok, orvosok, tanárok, mérnökök, katonatisztek, csendőrök, arisztokraták és a magyar felső középosztály igen jelentős része ebben az időben szóródott szét a nagyvilágban, Németországtól Olaszországon át – nagy számban – Argentínáig. A menekültek származásuknál, neveltetésüknél, kultúrájuknál és a két világháború között betöltött pozíciójuknál fogva alapvetően a jobboldalhoz, esetenként a szélsőjobboldalhoz kötődtek, de magyarságtudatukon kívül mindenképpen összekötötte őket keresztény és antibolsevista világnézetük. Ez az argentinai emigrációra hatványozottan is igaz. Fontos azonban világosan és határozot-

tan aláhúzzunk a tényt, hogy semmiképpen sem „náci” vagy „fasiszta” emigrációról beszélünk, ahogyan azt a kommunizmus idején keletkező, ámde tudatlanságból fakadóan máig élő közhiedelem tartja.

Az „1948-asok” tehát ilyen történelmi háttérrel, a háború után többnyire 3-4 éves osztrák vagy bajorországi lágerekben való sínylődés után és koldusszegényen érkeztek Argentínába, hiszen európai karrierjük kettétört, ingó és ingatlan vagyonuk otthon pusztult. Miért éppen Argentínába? Erre a kérdésre a válasz gyakran az, hogy az ún. háborús bűnösök Dél-Amerikában könnyen el tudtak tűnni a felelősségre vonás elől. Ezzel szemben valójában arról van szó, hogy Európa romokban hevert, és Damoklész kardjaként továbbra is ott lebegett egy további szovjet előretörés lehetősége. Az áhított tengerentúli országok közül az USA bevándorlási kvótája igen alacsony volt, Kanada, Dél-Afrika, Ausztrália főleg szakmunkásokat keresett, és elsősorban lakatlan területekre. Ezzel szemben Argentína az ország gazdasági fejlesztése céljából tervszerű népesítési szándékkal évi 50 000 európai bevándorlót engedélyezett, és szívesen látták az értelmiségieket is. Így került mintegy 14 000 magyar, az ún. „'48-as” emigráció 1947 és 1951 között Argentínába.¹³

Mindezt azért tartom fontos adaléknak, mert csak történelmi keretben érthetőek meg a „'48-asok” másod- és harmadgenerációja, a mai argentinai magyarság motivációi és tetteiknek okai. Az 1940-es évek jobboldali emigrációjának érkezése a helyi magyar közösségekben fonák, sőt esetenként kellemetlen vagy ellenséges helyzetet teremtett, lévén hogy ebben az időben még igen nagy számban éltek itt baloldali, kommunista érzelmű vagy zsidó származású személyek. Ezek részben az elől a rendszer elől menekültek ide a két világháború között, melynek valós vagy vélt reprezentánsai az összeomlás után követték őket Argentínába.¹⁴ A történelmi arisztokratacsaládok közül megjelentek a Hohenlohe és Windischgrätz hercegek, a báró Vay család és a Szechenyi, Wenckheim, illetve Semsey grófi leszármazottak. Itt telepedett le többek között a világháború előtti és alatti prominens politikusok, vezetők hozzátartozói közül például Bethlen István volt miniszterelnök fia, Imrédy Béla volt miniszterelnök fia, özvegye, Kolosváry-Borcsa Mihály volt államtitkár-kormánybiztos özvegye és Endre László volt államtitkár-alispán fia és özvegye. Bizonyos esetekben politikusok maguk személyesen is idekerültek, például Bonczos Miklós, aki a Lakatos-kormány belügyminisztereként 1944 tavaszán leállította a deportálásokat.¹⁵ A volt magyar író-újságíró társadalomból itt lelt új otthonra az *Egyedül Vagyunk* főszerkesztője, Oláh György, a *Pesti Ujság* kiadója, Maróthy-Meizler Károly és közvetlen munkatársa, Vörösváry István, akik az emigrációs sajtóéletben ugyanúgy tevékenykedtek a továbbiakban, mint előtte Budapesten.

A film és a színház világából ide került többek között Szelezky Zita, akinek fő bűne az volt, hogy a háború idején a szovjettel szembeni kiállást propagálva többek között Petőfi *Fel a szent háborúra* c. versét szavalta.¹⁶ Páger Antal, aki a háború alatt a hírhedt *Őrségváltás* című filmben exponálta magát, de 1956-os hazatérése után kommunista színdarabokhoz, filmekhez is nevét adta.¹⁷ Eszenyi Olga, aki minden bizonnyal a *Negyediziglen* c. 1942-ben készült első magyar antibolsevista filmdráma főszerepének elvállalása miatt távozott Magyarországról. Nagy színészeink közül említhetjük még Hajmássy Miklóst, Vaszary Piroskát és Komár Júliát. Művészeink közül a háború után

Argentínába került az ismert zeneszerző, Dohnányi Ernő, a világhírű grafikusművész, Szalay Lajos – akit máig az argentin rajzművészet legnagyobb megújítójának tartanak¹⁸ – és Kerecsendi-Kiss Márton költő, író. Az emigránsok, különösen a művészek jelentős része néhány év után, amint erre módjuk nyílt, Argentínából a zavaros gazdasági és politikai helyzet elől (ami ott gyakorlatilag napjainkig konstans) továbbvándorolt valamely más nyugati államba.

Munka akadt bőven, ám természetesen alulról kellett kezdeni. Így lettek – hogy Némethy Kesserű Judit szavaival éljek – „a diplomás bevándorlók kamionsofőrök, gyári vagy javítóműhelyi munkások, szállodaportások, mosodai alkalmazottak. [...] A volt miniszter vigéckedett, az újságíró fajátékokat festett, a színész lámpaernyőt ragasztott, az egyetemi tanár kitanulta az asztalosmesterséget.”¹⁹

A magyar élet azonban minden eddiginél aktívabban megindult. Minden nincstelenség, reménytelenség, ismeretlenség és lelki teher ellenére a hazulról hozott szellemi tőkével és törhetetlenséggel teremtette meg az 1948-as magyarság a maga közösségét, természetesen a maga igényeihez szabva, elsősorban keresztény-nemzeti és antibolsevista alapon. A fővárosban élő régi és új katolikus magyarok a Buenos Aires-i Katolikus Magyar Missziós Lelkészség istentiszteletein találkozhattak, de 1949-ben létrejött a Buenos Aires-i Magyar Református és Evangélikus Egyházközösség is. A fiatalok közösségépítéséért pedig a Külföldi Magyar Cserkészszövetség argentinai tagjai tettek és tesznek 1952 óta máig is sokat.²⁰ Mindenekfelett azonban legfontosabb a Magyar Összefogás 1948. augusztus 28-i megalapítása, amelyet később Centro Húngaro – Magyar Ház – névre kereszteltek, és gyakorlatilag az argentinai magyar közösség központi szervévé vált. 1952-től pedig a belvárosi fekvésű Magyar Házban élhettek aktív magyar életet az idekerültek. Mivel összegzésünknek nem témája, így csak felsoroljuk a '48-asok körében alakult fontosabb közösségformáló magyar intézményeket, amelyek egyben remek világnézeti és szellemi körképet is festenek az argentinai kolóniáról: Délamerikai Színjátszó Társulat (1948); Mindszenty Magyar Tudományos és Kulturális Akadémia (1949); Magyar Harcosok Bajtársi Közössége argentinai főcsoportja (1949); Argentinai Magyar Egyesületközi Tanács (1950); Pázmány Péter Szabadegyetem (1952); Zrínyi Ifjúsági Kör (1952). Egyidejűleg nemcsak fellendült, de – valószínűleg vissza nem térő – aranykorát élte az argentinai magyar sajtó az 1940-es évek végétől az 1960-as évekig. Az 1929 óta töretlen sikerrel megjelenő *Délamerikai Magyarság* mellett 1949 és 1955 között működött a *Magyar Út* (majd: *Magyarok Útja*), külön értesítőt nyomtatott a Magyar Ház, több mint tucatnyi címmel jelentek meg a legkülönbözőbb felekezeti, hitbuzgalmi lapok, külön ifjúsági újságok születtek, sőt a világon szinte egyedülálló módon 1953 és 1955 között *Moszkító* címmel vicclap is kapható volt. 1948 és 1968 között összesen 73 lap jelent meg az országban.²¹

Ezzel párhuzamosan olyan mértékben nőtte ki magát az argentin magyar könyvkiadás az 1948-as emigráció által létrehozott nyomdák és kiadók által, hogy az 50-es években az argentinai magyar diaszpóra gyakorlatilag a Nyugatra került szabad magyarság könyvellátója lett. A diaszpóra első húsz éve idején mintegy 174 művet adott ki. A legnagyobb argentinai könyvkiadók, mint a *Délamerikai Magyarság*, *Pannonia*, *Kárpát*, *Transsylvania*, *Danubio*, *Magyarok Útja*, a legváltozatosabb témakörökben jelen-

tettek meg műveket.²² Elsősorban az emigrációban működő, otthon elhallgatott vagy tiltott írók kiadására fektettek hangsúlyt, többek mellett Wass Albert, Nyíró József, Vaszary János, Padányi Viktor műveire. De nagy számban található a kiadók kínálatában – elsősorban nemzeti szellemű – magyar klasszikus is: Arany János, Petőfi Sándor, Madách Imre, Herczeg Ferenc, Tamási Áron, Mécs László.

Mint minden nyugati magyar diaszpórának, így az argentinainak is az 1956-os év volt a legdrámaibb időszaka. A forradalom és szabadságharc hírére október 30-án megalakult a *Comité de Ayuda pro Hungría Libre*, vagyis a Szabad Magyarország Segélybizottsága. Pénz, ruha, gyógyszer óriási mennyiségben gyűlt, voltak hölgyek, akik névtelenül, adományként beadták aranygyűrűiket, karkötőiket. Buenos Aires kommunista magyar követségét a helyi rendőrség tudtával és szándékos, jóindulatú elnézésével a helyi magyarság gyakorlatilag megostromolta: a nagykövet autóját felgyújtották, az épületben lévő aktákat az ablakokon kiszórták. Az argentin nép példátlan szimpátiájának jele volt a hihetetlen adományozási hullámon kívül, hogy argentin családok több mint tízezer árva magyar gyermek örökbefogadására nyújtottak be kérelmeket (végül a gyermekek kihozatala meghiúsult, nem is lévén annyi magyar árva).²³

A magyar dal, ezen keresztül a magyar kultúra mindmáig talán leghatékonyabb és legerősebb argentinai magyar propagálói a helyi néptáncosok. A mai kitűnő csoportok elődjai az 1958-ban alakult ún. Regösök. Argentína legmodernebb és legnagyobb színpadain, de a televízióban és külföldön is felléptek több alkalommal. Az Argentinában 1962-ben megrendezett vívó-világ bajnokság hatására alakult meg a Centro Húngaro máig is élő vívószakosztálya. Ennek eredményességét mutatja, hogy tagjai egy jó része rangos argentin és nemzetközi versenyen öregbítette tovább a magyarság jó hírnevét.²⁴ 1966 áprilisában kezdte meg működését a Pesti József S. J. által alapított, ma is működő Buenos Aires-i Szent László Iskola,²⁵ amely a Hungária Egyesülettől csak egyetlen sarokra található. Az említett Magyar Színtársulat utódjaként Hajmássy Miklós 1967-ben életre hívta az Új Magyar Színházat, amely rövid két évig működött Buenos Airesben.

1973 sorsfordító évet jelentett a Buenos Aires-i magyarság történetében. Miután a belvárosi Magyar Házat elbontották, a volt Centro Húngaro, a Buenos Aires-i Magyar Egyesület és az Olivosi Magyar Kultúregyesület fúziójából alakult meg a Hungária Egyesület, amely ma is az Olivosi Magyar Kultúregyesület egykor központtá kijelölt székházában működik, mint Buenos Aires legnagyobb magyar intézménye.²⁶ A magyar egyházi és világi rendezvényeknek egyaránt máig helyet biztosító Mindszentynum 1977-ben épült,²⁷ ebben található a Szent István-kápolna. A katolikus magyarság zarándokhelyének szánt intézmény ma is kitűnően látja el feladatait.

Külön megemlítendő a Buenos Aires-i magyarok körében kiváltott heves felháborodás és tiltakozássorozat, amit az 1988-as erdélyi falurombolás váltott ki belőlük. Tüntetésekkel, tiltakozó jegyzékekkel, nagykövetségi látogatással és tömeges felvilágosító propagandával jártak el az erdélyi magyarok ügyében. A kolónia legnagyobb része egészen a rendszerváltásig kérlelhetetlenül és határozottan elutasított minden kapcsolattartást és együttműködést úgy az óhazai kommunista vezetéssel, mint annak helyi külképviseletével egyaránt.

AZ ARGENTÍNAI KÖNYVTÁRI-LEVÉLTÁRI ÖRÖKSÉG ARGENTÍNÁBAN

A korai argentínai magyar letelepülőkről, bevándorlókról írásos dokumentumaink, emlékeink jóformán nincsenek. Az itt szolgálatukat teljesítő jezsuiták feljegyzéseiket vagy magukkal vitték, vagy Dél-Amerikában pusztultak, miután III. Károly spanyol király 1767 februárjában kitiltotta őket a kontinensről.²⁸ Róluk egyedül a feljebbvalóiknak Európába küldött leveleikből, kiadásra elküldött munkáik kézírataiból vagy egy-egy esetben kiadott könyveikből tudhatunk meg elszórtan adatokat. Erre példa a már említett – Dél-Amerika első nyomdáját Córdoba városában létrehozó – P. Orosz László, aki Európába juttatta a paraguayi rendtartomány 1685 és 1750 közötti történetét, vagy Asperger Zsigmond,²⁹ aki gyógynövényreceptjeit adatta ki. A pampákon dolgozó földművesek emlékei – ha ugyan voltak – elkallódtak, eltűntek. Így a 20. századnál régebbi időkről szinte a sötétben tapogatózhatunk, jóformán a bevándorlók száraz statisztikai adatai állnak csak rendelkezésünkre, amelyek igen pontatlanok, lévén az Osztrák–Magyar Monarchia állampolgárainak nemzetiségét sokszor „osztrák-magyarként” határozták meg.³¹ Néhány kivételtől eltekintve tehát magyar anyagokat, forrásokat Argentínában nem találunk. Kivételt képez a századfordulóról például Czetz János iratainak egy töredéke, amelyeknek eredetijei ma is féltve őrzött kincsek a Buenos Aires-i Szent László Iskola MHBK (Magyar Harcosok Bajtársi Közössége) könyvtárában. Másolatban már a Hadtörténeti Intézetben is megtalálhatóak.³² Czetz emlékiratai könyv alakban is megjelentek pár évvel ezelőtt.³³ Személyes dokumentumait lánya kezelte, akinek 1944-es halála után a Czetz családi könyvtár szétszóródott.³⁴

1924 és 1958 között működött a Magyar Vilmos Ferdinánd által alapított *Magyar Szó*, amely Dél-Amerika első magyar nyelvű újságja volt. Szórványszámai megtalálhatóak az Országos Széchényi Könyvtárban (továbbiakban: OSZK), ennél teljesebb gyűjteménnyel rendelkezik a Petőfi Irodalmi Múzeum (továbbiakban: PIM). Ezzel szemben a Buenos Aires-i Hungária Kölcsonkönyv- és Levéltár (továbbiakban: HKK) jelenleg nem rendelkezik iktatott példányokkal. Egyúttal Magyar jelentette meg 1925-től Argentínában az első magyar könyveket is,³⁵ amelyek a HKK gyűjteményében máig megtalálhatóak, közülük az első Argentínában kiadott spanyol–magyar szótár a világon csak itt lelhető fel. Az 1929-ben Faragó Rezső szerkesztésében megindult *Délamerikai Magyarság* c. lap nemcsak Argentína, de talán Dél-Amerika magyarságának is egyik legjelentősebb társadalmi folyóirataként más-más címmel és változó jogfolytonossággal bíró szerkesztőkkel egészen 2004-ig jelent meg.³⁶ Jelentőségét mutatja, hogy úgy az OSZK, mint a PIM egyaránt néhány lapszám híján teljes sorral rendelkezik belőle, illetve a HKK egyetlen olyan folyóirata, amelyből nagy mennyiségű fölös bekötött duplum példányokkal rendelkezett idáig.

Az 1924. év nagy magyar szenzációjának, Osváth Gyula, Horváth Ferenc Buenos Aires és Kolumbia közötti Andok-autótúrájának naplója ma is kiadatlan kéziratként hever Argentínában, ismeretlen helyen.³⁷ 1925-ben megnyílt az első magyar könyvesbolt is Buenos Airesben, hazulról importált könyvekkel. Az argentínai magyar könyvtári-levéltári anyagok szempontjából talán a legfontosabb – de mindenképpen az

első – megemléltendő év 1928. Ekkor adományozta ugyanis, a magyar kormány megbízásából, első könyvtárukat az argentinai magyaroknak Scitovszky Béla m. kir. belügyminiszter. A közel kétezer kötetes, minden módon teljességre törekvő könyvtár a magyar és külföldi klasszikusoktól kezdve egészen a kor legmodernebb tudományos könyveig minden témakört magában foglalt, amire egy magyar közösségnek szüksége lehet: történelem, szépirodalom, hit- és társadalomtudományok, orvostudomány, állattenyésztés, lexikonok, szótárak, ifjúsági irodalom, sőt idegen nyelvű könyvek is részét képezték a könyvtárnak. A könyvtárat pedig Sikabonyi Antal, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárnoka állította össze. A könyvtárhoz egy lebutított, könnyen kezelhető, praktikus katalógust, illetve könyvjegyzéket mellékeltek.³⁸ Az Argentínai Magyar Segélyegylet kapta a könyvtárat, míg ezzel egyidejűleg a piñeroi magyar iskola kapott többládányi könyvet. Ezek a könyvek napjainkra jórészt szétszóródtak, azonban a HKK iktatott, illetve fölös példányai között máig találunk egy-egy példányt, amely jellegzetesen a beleragasztott „Scitovszky Béla m. kir. belügyminiszter adománya” ex librisről ismerhető fel.

A 30-as években már Comodoro Rivadavia városban is működött magyar könyvtár, és a chacói magyarok is rendelkeztek egy kisebb állománnyal. Utóbbi részben még ma is a helyi magyar közösség birtokában van.³⁹ Ezeknek a könyvtáraknak eredetéről, történetéről részletesebb források nem állnak rendelkezésünkre.

Buenos Aires városában és annak környékén a Dock Sud-i Magyar Egyesület, a Törekvés és az Olivosi Magyar Egyesület⁴⁰ is rendelkezett könyvtárakkal. Mivel a két világháború között az argentinai magyarok között inkább a kevésbé kvalifikált és kiművelt munkásréteg volt a jellemző, így a könyvtárak könyvállománya is inkább az ő ízlésüket tükrözte: elsősorban könnyed szórakoztató irodalom, lektűr és jellegzetes „filléres” vagy „pengős” ponyvaregények; nívós szépirodalom, tudományos munka kevés volt.

Az 1948 előtti idők könyvtári-levéltári anyagairól, tárgyi emlékeiről megállapítható, hogy szinte teljesen eltűntek. A két világháború között nem csupán könyvek, de filmek is érkeztek Magyarországról. Itteni elkallódásuk páratlan veszteség, mivel némelyik, úgymint a Páger Antal főszereplésével készült *Bors István* minden magyarországi kópiája is elpusztult a háború idején. Úgyszintén fellelhetetlenek az ezen időkből származó hangfelvételek. Argentína legnagyobb magyar gyűjteményének, a HKK levéltári forrásként őrzött (valójában azonban részben könyvtári anyag) öt dobozának is csupán mintegy töredéke az ekkori időkből származó emlék, ilyen pl. a *Délamerikai Magyarság* kiadójának, Faragó Rezsőnek – többek között – Horthy Miklóstól és ifj. Horthy Miklóstól, Alpár Gittától, Svéd Sándortól, Szederkényi Annától dedikált fényképeket tartalmazó mappája. Egyebek mellett a helyi lapokban található híreken kívül semmi nem maradt az 1948 előtti színházi élet dokumentumaiból sem. Magyar lapokból pedig a *Délamerikai Magyarságot* és – a háború alatt megjelent, szélsőbaloldalisága miatt betiltott – *Új Világot* kivéve az újságokból is legfeljebb szórványszámokat találunk (pl. a *Szabad Szó* számai).

1948 után az argentinai magyar könyvtári-levéltári magyar szellemi örökség helyzete alapvetően megváltozott. Napjaink helyi magyar élete és az itt tevékenykedő magyar kolónia eredete az ekkoriban érkezett magyar emigránsokig vezethető vissza. Éppen emiatt innentől fogva valamivel több, gyűjtött és jobban rendezett írásos dokumen-

tum maradt fenn Argentínában. A háború után érkezettek gyakran pusztá életüket vagy legfontosabb értékeiket mentve tudtak csupán Argentínába vándorolni. Értékeik, dokumentumaik otthon pusztultak gyakran már a háború végnapjaiban. Amennyiben ez nem történt meg, úgy a teljes vagyonekobbzás áldozatai lettek általában a háborút követő időszakban. Egyidejűleg a számukra értéket jelentő irodalom és az igényeiknek megfelelő magyar könyvek otthon nem csupán nemkívánatosá, de gyakran egyenesen tiltottá váltak.

Így tehát az 1948-ban létrehozott Centro Húngaro egyik legfőbb célkitűzése volt az argentinai magyarság kulturális életének támogatása. Itt találkozhattak egymással az akkori sajtó munkatársai, a könyvkiadók, a kolónia reprezentánsai, és általában véve a helyi keresztény értelmiségi entellektüel réteg. A Centro Húngaro a helyi igényeknek megfelelően 1953-ban meg is nyitotta kölcsönkönyvtárát dr. Vác Elemér vezetésével. A könyvtár a kezdetekben összegyűjtött 649 kötetből álló anyaga (amelyben több volt az idegen nyelvű irodalom, mint a magyar) jellemzően jobbára „ami éppen akadt” alapon válogatott irodalom volt, így mindenki azt olvasta, amit tudott. A könyvtár ekkoriban bővelkedett a romantikus, ponyva- és divatjamúlt 19. századi irodalomban. Azonban nem lévén más, az értelmiségi olvasótábor kölcsönözte és olvasta ezeket a könyveket. 1954-ben Theész János került a könyvtár élére, majd a 60-as években Endre Zsigmond lett a könyvtár vezetője. Nem csupán a Centro Húngaro, de az időközben alakult Mindszenty Akadémia és MHBK könyvtárainak vezetését is vállalta. Előbbiekből kitűnik az is, hogy valamekkora könyvtárral, könyvgyűjteménnyel valamennyi magára valamit adó '48-as magyar intézmény rendelkezett.⁴¹

Noha az 1950-es években már egészen páratlan magyar kultúrélet volt Argentínában, a szisztematikus forrásgyűjtés és -megőrzés sajnos elmaradt. A mindennapos kenyérkereseti problémák közepette senki nem gondolta, hogy az akkori magyar életből egyszer történelem lehet. Annál is inkább, mivel az emigráció tekintélyes része egészen a levert 1956-os forradalomig nem gondolta, hogy talán soha életében nem térhet haza. Így fordulhatott elő, hogy az ekkori kulturális fénykorban működő szervezetek, mozgalmak, szervezetek, körök forrásaiból csupán töredékek maradtak meg. A megmaradt forrástöredékekből említésre érdemesek lehetnek a HKK gyűjteményében őrzött Mindszenty Akadémia-irategyűttes, illetve a Centro Húngaro tagnévsorai, körlevelei, meghívói, egyéb kisnyomtatványok, egykori beszédek kéziratái, megmaradt fényképfelvételek, ezenkívül a több vastos kötetet kitevő, kizárólag itt meglévő kéziratot Vác Elemér-hagyaték egésze,⁴² mely az 1948-as emigráció történetének pontos és hű kortárs feldolgozása. Az argentinai magyarság kutatásához megkerülhetetlen, ám egyúttal napjainkban is még részben ismeretlen anyag. Megmaradt a ma már használaton kívüli MHBK-könyvtár gyűjteménye is.

Páratlan veszteséget jelent, hogy néhány alapvető forrásanyag teljesen elveszett vagy hozzáférhetetlen. Idesorolhatjuk a világon is egyedülálló helyi színházi élet forrásait: színházi jelenetképeket, plakátokat, meghívókat, jegyeket, amelyekből csupán egy apró gyűjtőmappa maradt meg, illetve a helyi újságok beszámolóit, cikkeit. Szintén elvesztek az ekkoriban használatos színházi kellékek, és a sok csupán itt előadott darab szövegkönyve. Az 1950-es években Buenos Airesben készült magyar lemezfelvé-

telek szintén nem kerültek elő napjainkig. Ezek közül különösen sajnálatos a cigányzenei felvételek, illetve a Szilassy László színművésszel készült felvételek hiánya.⁴³ Nem rekonstruálható az egyes politikai mozgalmak, pl. az emigrációs Hungarista Mozgalom argentinai szórványának írásos-tárgyi öröksége sem, amely egy belső vitát követően 1954 után szétszóródott. A hozzáférhetetlen forrásanyagok közé sorolhatjuk az emigráció fotóanyagának egy, talán legfontosabb részét is. A kolónia egykori állandó fotósa, Horváth János az 1948-as kezdeti évektől egészen haláláig a helyi magyarság minden fontos eseményét megörökítette: a színházi életet, megemlékezéseket, gyűléseket, cserkészbálokat, kirándulásokat, felvonulásokat. Hagyatéka még élő lányánál hever, aki azt másolás céljából sem hajlandó keze közül idegeneknek kiadni. A Horváth-hagyaték 1956 utáni része már digitalizálásra került, ami Buenos Airesben ma is bárkinek elérhető, és a KCSP idején ennek másolása is megtörtént. Azonban az 1948 és 1956 közötti évek képeibe betekintést nyerni nem lehetséges. Az elveszett folyóiratok közül kiemelendő a *Magyarok Újja*, amelyből sajtótörténeti jelentősége ellenére is csupán egyévnyi maradt meg a HKK gyűjteményében, Kerecsendi Kiss Mártonné hagyatékából. Az OSZK állományában is csak szórványszámokat találunk.

A könyvtári-levéltári anyagok helyzetének alakulásával kapcsolatban különösen fontos kiemelni az 1956-os év botránját, amikor a Magyar Segélyegyletnek Scitovszky Béla belügyminiszter által 1928-ban adományozott könyvtárát július 19-én a kommunista magyar követség munkatársai feldúlták és kirabolták. Mintegy 1100 könyvet vittek el, amelyeket hamis jogcímekekre hivatkozva maguknak követeltek. Az ötletgazdát, Gallay Ferenc követségi titkárt a könyvek anyagi értéke vezérelte, amelyeket valószínűleg Magyarországon kívánt értékesíteni. A rablást feljelentés követte, és az esetet a legnagyobb argentin lapok, a *La Nación*, *La Prensa* és a *Clarín* is lehozták. Augusztus 6-án több száz magyar tüntetett a magyar követség előtt. Az incidensről az argentin televízió is hírt adott. A követségre – melyet a rendőrségnek kellett megvédenie – tojászápor zúdult. A magyar kolónia győzelmét jelentette, hogy szeptember végén Gallay Ferencet visszahívták Budapestre, a könyveket pedig kisebb-nagyobb hiánnyal visszakapta az argentinai magyar kolónia.⁴⁴ A könyvek egykori belügyminiszteri ex libriseit leragasztva, ahogyan az ma is látható, egy, a Magyar Népköztársaság követségének „ajándéka” papírlappal kerültek vissza a magyarokhoz. Az esetre vonatkozó újságcikkek, röplapok egy része – nagyrészt fénymásolatban – megmaradt a HKK gyűjteményében. Továbbá viszonylagos teljességgel megmaradtak az ugyanezen évben rendezett nagyszabású Buenos Aires-i *500 éves a déli harangszó* című magyar antibolsevista kiállítással kapcsolatos fotók, tájékoztató füzetek, levelezések, cikkek. Azonkívül természetesen az 1956. októberi magyar forradalom és szabadságharc idején és leverése után kiadott, illetve megjelent magyar és spanyol nyelvű újságok, összefoglalók, kiadványok külön gyűjtve maradtak fenn. Az 1960-as évektől fogva mind több és több a forrásanyag a HKK gyűjteményében szisztematikusan és gondosan elrakva mind a mai napig. A megőrzött dokumentumok között természetesen elsősorban megtalálható minden olyan tudományos publikáció vagy irodalmi igényű írás, amely magyar vagy idegen nyelven, könyvben vagy újságban az argentinai magyar kolóniával kapcsolatban napvilágot látott. A források gyűjtése mind a mai napig folytatódik.

Ugyanakkor könyvtári-levéltári szempontból szomorú fejlemény, hogy a 20. század második felében történt sorozatos el-, illetve továbbvándorlások miatt felbecsülhetetlen értékű hagyatékok kerültek el Argentínából, és ez gyakran egyet jelentett a szétszóródással is. Erre jelentenek példát a Mikszáth Antal által Argentínába hozott eredeti Mikszáth Kálmán-kéziratok,⁴⁵ Vörösváry István, Vaszary Piri vagy Szeleczy Zita hagyatéka, amelyek részben azóta is hányatott körülmények között kallódnak.

A HKK mai formájában és mai arculatával 1973 után született meg. Ugyanis az addig létező három nagy Buenos Aires-i magyar egyesület: a Centro Húngaro, az Olivosi Magyar Kultúregyesület és a Buenos Aires-i Magyar Egyesület fúziójából nem csupán a mai Club Hungária jött létre, de nevezett egyesületek könyvtárainak egyesítésével Buenos Airesben megszűnt a kulturális osztottság, így a magyar betű, magyar írás azóta is fennálló gyűjtőhelyet, központot nyert. Az új könyvtár kb. 800 iktatott kötettel hivatalosan 1978-ban nyílt meg a közönség számára. (Az előtte való négy évben a könyvek pizsokban, porban heverték a Hungária felújításakor, mely idő alatt sok kötet végképp használhatatlanná vált.) Helyben olvasásra – nem pedig kölcsönzésre – kiállították a legjobb lexikonjaikat (Révai, Új Idők) és szótáraikat, a Magyarország vármegyéi sorozat meglévő köteteit, reprezentáns Hóman–Szekfű-sorozatukat, néprajzi irodalmat.⁴⁶

A könyveket először vásárolni kellett, később megindultak a könyvtár részére a máig tartó értékes könyvcsomag-adományozások. A Hungária Könyvbarátok Körébe bármelyik magyar beléphetett – nem csak egyesületi tagok –, és kölcsönzési díj ellenében záros határidővel kölcsönözhetek könyveket. Óriási hangsúlyt fektettek a Magyarországon elhallgatott emigrációs írók műveinek beszerzésére, így Márai Sándor, Habsburg Ottó, Wass Albert, Nyisztor Zoltán, Fűry Lajos, Oláh György kötetekre. A könyvek beszerzése nemcsak az emigrációs üzletekben, de magyarországi irodalom esetében IBUSZ útján Argentínába került könyvekkel is történt.

Innentől fogva nem csupán Buenos Airesben, de egész Argentínában a HKK számított az egyetemes magyar kultúra egyetlen gyűjtő- és őrzőhelyének. Így kerülhettek be gyűjteményébe olyan társadalmilag, politikailag is aktív magánszemélyek hagyatékaik, mint Oláh György vagy Endre Zsigmond. A könyvtár fontosságát mutatja, hogy nem csupán a Buenos Aires-i követség könyvtárának egy része került be állományába, de felszámolásakor Uruguayból ide küldték a montevideói magyar külképviselet könyvtárának gyűjteményét, sőt arra is található példa a könyvtár történetében, hogy Ausztráliából kaptak hagyatékokat.

Az argentinai magyar kolónia történetében több példát is találunk arra, hogy nem csupán jöttek, de Buenos Aires városából bőségesen mentek is el könyvcsomagok a világ minden részébe. Az 1980-as években több ízben csempészték innen magánszemélyek tiltott emigráns irodalmat Magyarországra. A rendszerváltás után a HKK az OSZK számára listát küldött meglévő könyveiről, amelyekből több darabot később ajándékként elküldtek az OSZK kérésére. Több alkalommal segítettek csak itt meglévő forrásanyagokkal kutatókat, írókat. Egyik legnagyobb könyvakciója keretében a HKK 1992 és 1994 között több alkalommal küldött hajópostán magyar nyelvű könyvcsomagokat Felvidék és Erdély elszakított magyarsága részére. Theész János Buenos Aires-i

könyvkiadó halála után a kiadónál maradt elfekvő szépirodalmi kötetek kerültek egy magánakció keretében Erdélybe.

A MAGYAR KOLÓNIA ÉS A MAGYAR NYELV MAI HELYZETE ARGENTÍNÁBAN

Az óhaza csupán a rendszerváltoztatást követően lett ismét azzá, ami a háború előtt is volt az argentinai magyarság számára: hátszaggá, amelyre számítani lehet, és amivel nemcsak hogy elképzelhető, de egyenesen együtt is kell működni, azonkívül melynek segítségét adott esetben szükséges és jogos kérni, de amelyet az összefogás jegyében ugyanúgy segítenie kell az argentinai magyarságnak. Az összefogás jegyében együtt ünneplik nemzeti ünnepeinket, nem csupán a hivatalos, de a személyes kapcsolat is a legmesszebbmenőkig jónak mondható a nagykövet, a konzul és a kolónia között. Az argentinai nagykövetség jelentősége különösen felértékelődött, miután a környező országokban már megszűnt az uruguayi, paraguayi, bolíviai magyar nagykövetség is.⁴⁷

Az 1990-es évektől kezdve a kapcsolat fokozatosan újjáépült Magyarországgal, és épül jelenleg is. Megnőtt a „hazajárók” száma, illetve megjelentek az ún. *visszidensek*⁴⁸. A változó helyzetre és az új körülményekre adott válaszként szerveződött meg 1993 júniusában a jelenleg is működő Argentínai Magyar Intézmények Szövetsége (AMISZ), amely elődjének, az Argentínai Magyar Egyesületközi Tanácsnak a szerepét hivatott továbbvinni. Az AMISZ szervezésében részt vett az EMESE, a Hungária Egyesület, a Magyar Református Egyház, az Argentínai Magyar Katolikusok Egyesülete, Magyar Segélyegylet, a Szent István Kör és a Valentin Alsina-i Magyar Dalkör.⁴⁹

Az összes Latin-Amerikában működő magyar szervezet összefogására és hivatalos képviselőjeként megalakult 2004-ben a Latin-amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége (továbbiakban: LAMOSZSZ). A latin-amerikai – így egyben az argentinai – magyar érdekeket képviseli Magyarország és a nemzetközi intézmények felé is, feladatának tekinti a magyar nyelv és kultúra ápolását, illetve a latin-amerikai magyarok munkájának összehangolását. A LAMOSZSZ első küldöttgyűlését 2010-ben Buenos Airesben tartotta.

A magyarság Argentínában való elismerésének és megbecsülésének bizonyítéka a Buenos Airesben 2004-ben felavatott Plaza Hungria elnevezésű park, amelyet azóta is egy eredeti erdélyi fából faragott székely kapu ékesít. A székely kapura pedig Czetz János arcképét faragták magyar és spanyol nyelvű felirattal. Ugyanebben az évben szűnt meg a kiadó halála miatt a *Délamerikai Magyar Hírlap*. Ennek pótlására jelent meg 2005 márciusában a dél-amerikai magyar emigráció utolsó lapjaként az *Argentínai Magyar Hírlap*.⁵⁰ Érdekesség, hogy a Buenos Aires-i magyarok is csupán 2013-ban, a KCSP következtében szereztek tudomást róla, hogy immáron 15 éve, tehát 1996 augusztusa óta Santa Fe városában is működik egy házi eljárással készített, és csak helyben terjesztett, bizonytalan időközönként megjelenő spanyol–magyar kétnyelvű folyóirat, a Horogh Zoltán szerkesztésében működő *Magyar Futár – Pregonero Húngaro*. 2012 júliusában pedig Buenos Airesben rendezték meg a XI. Dél-amerikai Magyar Néptánctalálkozót.⁵¹

A jelenlegi argentinai magyarság számát megbecsülni is igen nehéz. Forrásoktól függően beszélhetünk 30, de akár 35 ezres számról is, azonban ezek többnyire csak az Argentínában élő valamikori magyar származású ősökkel rendelkező személyek számát veszik alapul. Ezzel szemben a valóság az, hogy országos szinten is maximum ezer főről beszélhetünk, akik részt vesznek a magyar közösségi életben, még kevesebb azoknak a száma, csupán néhány száz fő, akik magyar nyelvtudással rendelkeznek, illetve magyar sajtóorgánumokat vagy magyar nyelvű könyveket olvasnának. A honosítás, illetve visszahonosítás lehetőségével élők számát – lévén hogy egy jelenleg is aktív folyamat közepén járunk – Argentínában még nem lehet pontosan tudni. Általánosan jellemző az országban a magyarok ismerete és megbecsülése, szorgalmuk, munkabírásuk köztudott, jó megítélésük általános. Kisebbségi jogaik semmiben sem csorbulnak, habár magyar identitásuk megőrzéséhez a zavaros argentin gazdasági helyzet miatt inkább csak Magyarországtól várhatnak segítséget. Argentínában általában véve sem sérülnek semmilyen etnikai kisebbség jogai, lévén az országnak több mint 90%-a bevándorlók leszármazottja, így hasonlóan soknemzetiségű állam, mint az Egyesült Államok, és egykor szintén nagyrészt európai emigránsok építették fel – ami Latin-Amerika talán legeurópaibb államává tette Argentínát –, ennél fogva máig roppant toleráns és befogadó, sokszínű állam.

Az argentinai magyar kolónia napjainkban működő és a magyar szó ápolását felvállaló főbb és jelentősebb intézményei között mintegy két tucat szervezetet tartunk számon. Buenos Airesben működnek az egyházak, így a Krisztus Keresztje Magyar Evangélikus Gyülekezet, a Magyar Református Egyház és a Mindszenty-num Magyar Katolikus Káplánság. A református egyház új központja 2013. júniusi felavatása óta Buenos Aires Olivos nevű városrészében működik, így az istentiszteleteket is ott tartják. A vallási élet eseményeiről megállapítható, hogy elsősorban az idősebb generáció vesz részt rajtuk. A Mindszenty-num pedig 2013-ban az Argentinai Katolikus Magyarok Szövetsége és a Budapesten működő Balassi Intézet együttműködése keretében bekerült a Magyar Kulturális Intézmények Hálózatába. Ennek eredményeképpen 2013 júliusától egy ún. kulturális menedzsert alkalmaz a Mindszenty-num, aki munkájával a magyar kultúrát terjeszti az argentin érdeklődők felé, a magyart mint idegen nyelvet tanítja, identitás erősítő társadalmi eseményeket szervez, argentinai és magyarországi magyar intézmények együttműködését koordinálja.

Az ifjúság összefogása igen jól szervezett keretek között folyik a Külföldi Magyar Cserkészszövetség helyi cserkészcsoportjai és a Buenos Airesben működő hétvégi magyar iskola, azaz a Zrínyi Ifjúsági Kör (továbbiakban: ZIK) által. Az intézményekben a gyerekek magyar identitásra való nevelése és nyelvoktatása önkéntesek által történik, és annyira jól szervezett, hogy időnként Buenos Aires-i magyar oktató jár át Santiago de Chile városába is a chilei magyar nyelvoktatást fellendíteni. Az oktatás felépítettsége és koncepciózussága szorosan összefügg a cserkészek számára nélkülözhetetlen ismeretek átadásával. Ezért is van az, hogy a szombati ZIK-órákat a cserkészfoglalkozások közvetlenül követik a mindössze egysaroknyira lévő Cserkészházban. Argentínában ma a 39. sz. Magyarok Nagyasszonya Ics. és a 18. sz. Bartók Béla cscs. működik, amelyekben a tiszta magyar szóhasználatot máig fegyelmezetten megkövetelik. Az ok-

tatás, foglalkozás magyar nyelven folyik. Lévéen, hogy többnyire harmadik-negyedik generáció gyerekeskedik ma Argentínában, így napjainkban is nézeteltéréseket okoz az argentinai magyarok között, hogy mennyire kellene szigorúan venni az egynyelvűséget, és mennyire szabad – vagy kell – a foglalkozásokra a spanyol nyelvet is behozni, főleg a növekvő arányú vegyes házasságok miatt.

A Szent László Kollégium mellett plátanosí székhellyel működik az Angolkisasszonyok Intézete, illetve Buenos Airesen kívül 1984 óta San Carlos de Bariloche városában is fennáll egy magyar gyökerekkel bíró iskola, a Szent István Kollégium.⁵² Úgyszintén nagy jelentőséggel bír a Magyar Segélyegylet Szent István Öregotthon, amely főként adományokból működik, és elsősorban a bentlakó idősök igényeit hivatott kiszolgálni. Megemlíthető intézmény az Argentin–Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, a Magyar Irodalmi és Kultúrtársaság és a Szent István Kör. Napjainkban már csak szimbolikus jelentőségű a Vitézi Rend Argentinai Csoportja és az MHBK helyi közössége, a két szerveződés leginkább ünnepeken képviselteti magát.

Kulturális téren messzemenően jól teljesít az Argentínában élő magyar kolónia. Napjainkban is három néptáncscsoport működik Buenos Airesben. A profi néptáncscsoport, a Regös Magyar Néptáncgyűttes mellett létezik a kifejezetten amatőrök, a hobbi- és szabadidős szinten táncolni kívánók Kolomp néptáncscsoportja és az Oleander asszonycsoport. Santa Fe városában nemrégiben szűnt meg a néptáncscsoport, nem lévén a jelentkező lányoknak elég fiú partner a táncokhoz. Így az utolsó vidéki, chacói magyar származású fiatalokból álló Liliom néptáncgyűttest Roglich Nati indította el nemrégiben. Argentínában működik az Ars Hungarica Kultúra- és Zeneterjesztő Civil Szervezet és a híres magyar kórus, a Coral Hungaria. Az utóbbi években –jóformán a semmiből – két színtársulat is életre kelt Buenos Airesben. Az egyik a Zólyomi Kati által szervezett Álomgyár, mely jelenleg csak névleg működik, a másik pedig a Grabner István által életre hívott Spontán Színpad. Utóbbi 2012 augusztusában érte el legnagyobb sikerét Molnár Ferenc *Játék a kastélyban* c. színdarabjának előadásával.

A sport terén fő szerveződésként említhető a Hungária Vívócsoport, amely máig a Hungáriában tartja edzéseit. Az egyesület területén található még a Hungária futball- és tenispályája, amelynek hosszú évtizedek után már aktuális teljes körű felújítása 2013 áprilisában fejeződött be, magyarországi anyagi hozzájárulással. Szintén a Hungária Egyesület székházában kap helyet az egyesületi étellel szoros együttműködésben, ám önálló vállalkozásként működő magyar vendéglő. A népszerű és jól menő éttermet, ami természetesen bővelkedik magyaros fogásokban és magyar díszítésben, ma már egy argentin vendéglős vezeti, és az étterem sikerességétől nagyban függ a Hungária Egyesület léte is.

Buenos Airesen kívül Argentínában mintegy öt jelentős gócpont ismeretes vidéken, ahol intézményi keretek között folyik magyar közösségi élet. Río Negro tartomány Bariloche városában működik a Barilochei Magyar Egyesület, illetve máig él a Santa Fe-i Magyarok Társasága és a Córdobai Magyar Kör. Chaco tartományban – ahol nem túlzás azt állítani, hogy a világ talán legeldugottabb és a KCSP idejéig talán legismeretlenebb magyarjai élnek – egyedülálló módon két magyar egyesület is működik: a Villa Ángela-i Magyar Egyesület és a Coronel du Graty-i Magyar Egyesület. Utóbbi

két városban a KCSP eredményeképpen több évtizednyi szünet után 2013-ban újra-
indult a magyar nyelvoktatás, mégpedig a helyi közösség kiemelkedő lelkesedésével
és leplezetlen boldogságával kísérve. Tudomásunk szerint Chaco tartományon kívül
egyetlen más argentinai vidéki városban sincs rendszeres magyar nyelvoktatás vagy
néptáncscsoport. Általában jellemző, hogy a vidéki városokban csupán szerény vagy
szinte semmilyen magyar közösségi élet nincsen. Az említett nevezett városokon kívül
szerte Argentínában élnek magyarok, így pl. Rosario, Resistencia, Mendoza, Corrientes,
Mar del Plata városokban, azonban gyakran teljesen elszigetelve, egymásról sem
tudva.

2013. évi Argentínában tartózkodásom idején Buenos Airesben főképpen az olivo-
si Hungária Egyesület köréhez köthető magyar kolóniával kerültem kapcsolatba, így a
helyi magyarokra vonatkozó megállapításaim rájuk vonatkoznak. Mivel azonban a mai
argentínai magyarság alapkövét, gerincét ez a közösség alkotja, akár általános érvé-
nyűnek is tekinthetőek. Ma Buenos Aires városában a Hungária körében csoportosuló
magyar családok nagy része, annak ellenére, hogy nincs magyar negyed, többnyire
egy környéken, azaz a 13 milliós főváros északi zónájában, Olivos városrészben vagy
a közelében fekvő Vicente López, San Isidro, Martínez, La Lucila, Beccar, San Fer-
nando negyedben lakik. Találkozik és társadalmi életük központja maga a Hungária
Egyesület, ahol a tagok száma nagyjából 300 fő körül mozog. Az itt élő közösséget nem
csupán az adott világnézeti, ideológiai azonosság vagy több évtizedes baráti kapcsola-
tok tartják össze, de gyakran már rokon szálak fűzik össze az itt élő családokat. Ez nem
csak döntő hatással bír a helyi magyarság homogenitását illetően, de ilyen fokú egy-
sége magyarázó közösségben szinte sehol a világon nincsen példa. Ez nagy
részben annak is köszönhető, hogy a '48-asok óta nem érkezett nagyszámú magyar
bevándorló Argentínába. Ennek árnyoldala, hogy a közösség vérfrissítés híján részben
súlyos elöregedésnek indult, részben pedig kevésbé befogadóvá, zárkózottá vált.⁵³ Így
a kolónia általában véve nem ápolta baráti kapcsolatokat a '48 előtt érkezettek körével,
sem pedig a napjainkban Argentínába kerülő magyar fiatalokkal. Külön aláhúzendó
a magyar származású zsidósággal napjainkig fennálló kölcsönösen ambivalens viszony
és egymástól való elzárkózásuk.

A magyar kolónia eseményei közül napjainkban a legkiemelkedőbbek is csupán
legfeljebb 700 főt tudnak megmozgatni. Az események legtöbbször a Hungária Egye-
sület székházában, az egyházakhoz köthető helyiségekben vagy a Szent László Kollégi-
umban zajlanak. A különböző programok szervezőtől és célközönségtől függően a ma
élő generációk közül az elsőtől a negyedikig külön-külön és vegyesen is képesek részt-
vevőket vonzani.⁵⁴ Az évi szokásos közösségi események közül a legfontosabbak között
tartjuk számon mindenekelőtt a magyar nemzeti ünnepeket, illetve a kötetlenebb for-
májú közösségi akciókat. A két kategóriából az utóbbi képes nagyobb számú közönsé-
get felvonultatni, például a szokásos május elsejei *asado*, a több napig tartó decemberi
karácsonyi vásár, de mind közül legjelentősebb az október-november környékén meg-
rendezett Cserkészbál. E rendezvények jellemzően nem csupán magyar, de argentin
résztvevőket és érdeklődőket is szép számmal vonzanak. Ezeket túl minden hónapban
találhat az érdeklődő alkalmi rendezvényeket a Hungária és Mindszentynum környe-

zetében: többek között magyarságismereti előadásokat, koncerteket, vacsorákat. Az évi rendszeres és ismétlődő programokon felül hasonlóan kiszámíthatóan osztják be a Hungária körének heti rendszeres közösségi életét is.

A Hungária köréhez tartozó argentinai magyar kolónia identitása megtartásának legfőbb eszköze mindmáig a magyar nyelvhasználat, vagy legalábbis az arra való törekvés. Családonként és egyénenként változó a hozzáállás a magyar nyelv és a kétnyelvűség ügyéhez. Egyesek szerint az identitás megőrzésének nélkülözhetetlen feltétele a magyar nyelv ismerete, míg mások szerint a magyarság érzésének megéléséhez szüktelen a nyelv ismerete, elég, hogyha valaki magyarnak vallja, érzi magát.⁵⁵ A Hungáriához kötődő magyarok a nyelvhasználatához és a nyelvtanításhoz való hozzáállás teljes skáláját lefedik. Akad, aki otthon kizárólag magyarul hajlandó beszélni a családjával, de olyan is van, aki egyáltalán nem vár nyelvismeretet gyermekétől. Sokakban közös azonban, hogy a kétnyelvű környezet miatt akarva-akaratlanul is gyakorta átváltanak egymás között a spanyol nyelv használatára, lévén az ott felnövekedőknek általában könnyebbséget jelent spanyolul kifejezni magukat. Külön bonyolítja a helyzetet és rontja a magyar nyelvhasználók arányát a egyes házasságok egyre növekvő aránya.

Éppen emiatt az utolsó pillanatban jelentek meg a rendszerváltás után magyarországi ösztöndíjas lehetőségek az argentinai magyar fiatalok számára. A ma is adott Magyarországra való utazási lehetőségek – gondolok itt különös tekintettel a Balassi Intézet nyújtotta programokra – fiatalok tömegei számára tették ismét vonzóvá a magyar nyelv elsajátítását, magyarságuk megélését. Részben ismét felélénkül a negyedik generációban az átörökölt származástudat, részben pedig egyértelműen a kitűnő európai gazdasági és érvényesülési lehetőségek motiválják a nyelvtanuló és hazlátogató fiatalokat, akik közül a „hazlátogatás” élménye után nem egy végérvényesen is Magyarországon maradt az elmúlt években.

Külön érdekességképpen megjegyzendő, hogy a magyar nyelv – a belekevert spanyol szavak ellenére – tisztább, régiesebb, kis túlzással talán egyenesen anakronisztikus formában maradt meg az argentinai magyarok körében. Ez annak köszönhető, hogy a '48-as emigráció és azok leszármazottai között – nem lévén vérfrissítés a kolóniában – az 1945 előtti úri világ konzervált szóhasználata maradt meg. Többek között olyan szófordulatokkal és kifejezésekkel találkozhatunk, amelyek itthon már nem használatosak, így pl. a *jégszekerény*, az *idea* szavak, vagy esetenként a *nagyságos asszony* megszólítás. Az elmagyarosított spanyol szavak vagy kifejezések sokszor előfordulnak az előbeszédben magyar szövegkörnyezetben, ilyen pl. a *kobrálni*, a *mászménosz*, a *kváder* vagy a *mószó*.⁵⁶ Jellemzően szegényebb az 1945 után létrejött magyar szavak ismerete, így a legutóbbi évtizedek számítástechnikai vagy technikai újításait legtöbbször spanyol elnevezésükön emlegetik, vagy idegen szóval nevezik meg. Így pl. a jelzőlámpa gyakran csak *szemafor*, a számítógép *computadora*. A mai Magyarországon szlengnek minősülő kifejezések pedig szinte teljesen ismeretlenek. Külön érdekesség, hogy a magyarok általában abszolút nem káromkodnak, családon belül sem. Rendszerváltás utáni magyarországi első látogatásuk alkalmával többen megütköztek, hogy napjaink köznyelvében mennyire átlagos a káromkodás. Az önözés helyett Argentínában máig a magázás számít az udvariasabb megszólítási formának az első generáció körében.

Azonban a leszármazottak között szinte egyáltalán nem használatos a magázódás. Lévén az elmúlt évtizedekben nem volt rá szükség, a nyelv leegyszerűsítése miatt mindenki tegez mindenkit, ami alkalomadtán kínos helyzeteket teremthet némely formális megjelenés alkalmával a Magyarországra látogatóknál. Kivétel nélkül közös vonás az argentínai magyarokban, hogy átvették a latinus hangszínt, és a magyarországi megszokott hangerőnél jóval hangosabban kommunikálnak egymással. Az identitás megtartásának további fontos eszköze a folklór, illetve a néptánc, melyek jellegzetesen a nyelvénél is tovább megőrződnek a nyugati magyar diaszpóra közösségeiben. Itt említhetjük a szintén megőrzött magyar konyhakultúrát. Így jellegzetesen megmaradtak itt is a nagyanyáink receptje alapján főzött eredeti magyaros ételek, mint pl. a gulyás, pörkölt, rakott krumpli, töltött paprika, székelykáposzta vagy a disznótoros.

Szomorú tapasztalat, hogy az emigráció harmadik és negyedik generációja már egyáltalán nem olvas magyar nyelvű könyveket. Ez persze nem meglepő, hiszen ha egyáltalán még tudnak magyarul beszélni, Jókai, Mikszáth vagy Gárdonyi cizellált, régies nyelvezetét vagy Kosztolányi, Radnóti, Ady líráját kevésbé bírják. Éppen ezért pozitív kezdeményezések mindenekelőtt a 2012-ben meghirdetett külhoni magyar óvodák éve és a 2013 folyamán futó külhoni magyar kisiskolások éve projektek, illetve a Balassi Intézet magyar nyelv, kultúra megőrzését célzó konstans törekvései. Azonban mindezek felül minden körülmények között rá kell döbbsenteni a nyugati magyar diaszpórát, hogy könyvtáraik-levéltáraik nem csupán gyűjtőraktárak, „szükséges roszszak” és múltjuk „penészes” töredékei, de jelenük, jövőjük és magyarságuk megmaradásának zálogai is egyben.

JEGYZETEK

- ¹ Szabó László: *Magyar múlt Dél-Amerikában 1519–1900*. Transsylvania, Buenos Aires, 1978, 21. o.
- ² Lásd bővebben gróf Apponyi Sándor *Maximilianus Transylvanus származása* c. értekezését. Magyar Könyvszemle, 1894./3. füzet. epa.oszk.hu/00000/00021/00087/pdf/244-250.pdf
- ³ Miklós Elemér–Vér Andor: *Magyarok Délamerikában* (Frigerio e Hijo, Buenos Aires, 1942, 12. o.
- ⁴ Lásd Lacza Tihamér: *Magyar jezsuiták Latin-Amerikában*. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2000/1. epa.oszk.hu/00000/00033/00003/lacza.htm
- ⁵ Ladislao Kurucz: *Los húngaros en la Argentina*. Ediciones Biblioteca Nacional, Buenos Aires, 1999, 182–184. o.
- ⁶ Miklós–Vér, i. m. 17. o
- ⁷ Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2009, 23–24. o.
- ⁸ Kurucz, i. m. 191. o.
- ⁹ Miklós–Vér, i. m. 17. o.
- ¹⁰ Kurucz, i. m. 196–206., 221. o.
- ¹¹ *A magyarok II. világhonkongresszusának tárgyalásai*. Magyarok Világszövetsége Központi Irodája, Budapest, 1938.
- ¹² Kurucz, i. m. 260. o.
- ¹³ Némethy Kesserű Judit: „Szabadságom lett a börtönöm”. *Az argentínai magyar emigráció története 1948–1968*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2003, 29–30. o.
- ¹⁴ A már-már ellenségeskedésbe forduló súlyos nézeteltérések különösen jól követhetőek az egykori helyi magyar újságok hasábjain megjelenő kemény hangú cikkek útján. Meglepően agresszív hangot ütött

- meg az 1948-as emigrációval szemben a Glück Andor és Balla Erzsébet által szerkesztett *Hatikva* c. zsidó felekezeti lap.
- ¹⁵ Némethy Kesserű, i. m. 15. o.
- ¹⁶ Szeleczy Zita – elfogultsággal igazán nem vádolható – ismerőse, Gobbi Hilda így nyilatkozott erről később: „Akkor engem is el kellene ítélni, mert én is játszottam a *Dr. Kovács István* című uszító filmben? Vagy ítéljük el mindazokat, akik velem együtt énekeltek és tapsoltak ütemesen Sztálinnak vagy Rákosi-nak? A színész, amikor játszik, a munkáját végzi. És a színész munkájával együtt jár a lelkesedés. Nem a színész az oka, hogy miért lelkesedhet! Őcsi, nemcsak most emeltem szót Szeleczy Zita mellett, hanem amikor ez még veszélyt jelentett, 1948-ban, mikor in contumaciam ítélték el állítólagos népellenes cselekményei ügyében. Röhej, hogy mi volt a fő vád ellene. Szavalt Petőfi versét: »Jön a muszka, jön a muszka, itt is van már valóban«...”. Lásd www.szineszkonyvtar.hu/contents/p-z/szeleczyzelet.htm.
- ¹⁷ Páger Antal filmszerepeit végignézve egyaránt találunk rajta szélsőjobboldali és szélsőbaloldali műveket. Páger színész volt, aki játszott. Játszotta azt, amit kellett, amiben sikert, fantáziát vagy nem utolsósorban pénzt látott. A keresztény-nemzeti kurzus jegyében bevállalta többek között a *Dr. Kovács István* (1941), *Őrségváltás* (1942) vagy *A harmincadik* (1942) c. filmeket, de ugyanezt megette a kommunista alkotásokkal is, amire példa lehet a *Tegnap* (1959) vagy a *Merénylet* (1960) c. film. Lásd www.szineszkonyvtar.hu/contents/p-z/pagerfilm.htm.
- ¹⁸ *Érintések. In memoriam Szalay Lajos*. Szerk.: Tóth Piroska, Miskolci Galéria, Miskolc, 2006, 94–102. o.
- ¹⁹ Némethy Kesserű, i. m. 33. o.
- ²⁰ Lásd www.lamoszsz.org/argentina_cserkeszet.html.
- ²¹ Némethy Kesserű, i. m. 112. o., illetve Sajtó c. fejezet.
- ²² Uo. 366. o.
- ²³ Haynalné Kesserű Zsuzsánna: *1956. október – Buenos Airesben*. Kézirat, 2–4. o.
- ²⁴ *A Hungária Magyar Egyesület tíz évének rövid története 1973–1983*. Szerk.: Czanyó Adorján, Hungária, Buenos Aires, 1983, 20., 23. o.
- ²⁵ www.lamoszsz.org/argentina_szentlaszlo.html
- ²⁶ *A Hungária Magyar Egyesület...*, i. m. 9. o.
- ²⁷ www.lamoszsz.org/ARGENTINA_MINDSZENTYNUM.html.
- ²⁸ Lacza, i. m.
- ²⁹ Asperger Zsigmond 1717. július 13-án érkezett Buenos Airesbe, Félix de Azara spanyol utazó magyar orvosként tartja számon, oroszlánrésze volt az 1719-es córdobai pestisjárvány megfékezésében. Őt évtizeden keresztül missziós orvosként teljesített szolgálatot Dél-Amerikában. Lásd Torbágyi, i. m. 19. o.
- ³⁰ Lacza, i. m.
- ³¹ Később ugyanez áll a trianoni diktátum által elszakított területekről idevándorolt magyarokra is, akiket gyakorlatilag mindig az utódállamok állampolgáraként és nemzetiség nélkül tüntettek fel.
- ³² Vitéz Vattay Miklósnak, a Vitézi Rend dél-amerikai törzskapitányának, illetve az Argentin Magyar Szervezetek Szövetsége (AMISZ) főtítkárnak közlése.
- ³³ Czetz János: *Emlékezéseim*. Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2001.
- ³⁴ Kurucz, i. m. 283. o.
- ³⁵ *Délamerika első képes családi naptára az 1925. évre*. Magyar Szó, Buenos Aires, 1925; *Magyar–spanyol tolmács*. Magyar Szó, Buenos Aires, 1925.
- ³⁶ Elnevezései sorrendben: 1929. Délamerikai Magyarság; 1963. Argentinai Magyar Újság; 1967. Délamerikai Magyar Újság; 1970. Magyar Hírlap; 1996–2004. Délamerikai Magyar Hírlap.
- ³⁷ Kurucz, i. m. 198. o.
- ³⁸ *Argentinai magyarok könyvtárának címjegyzéke*. Szerk.: dr. Sikabonyi Antal, Pátria, Budapest, 1928.
- ³⁹ A Chaco tartományból elszármazott, jelenleg Buenos Airesben élő Botka Erzsébet közlése.
- ⁴⁰ Kurucz, i. m. 257., 265. o.
- ⁴¹ Némethy Kesserű, i. m. 52. o.
- ⁴² Dr. Vác Elemér (1908–1996) történész, főlevéltáros, lapszerkesztő. 1948-tól haláláig Argentinában élt és tevékenykedett. A jóformán teljesen ismeretlen históriásról nem emlékeznek meg a magyarországi

- életrajzi lexikonok. Precíz, irodalmi igényességgel írt, az argentinai magyarság történetét megőrkítő életművének tekintélyes része hever kéziratként Buenos Airesben: A „*Centro Húngaro*” története (kézirat); A *Buenos Aires-i Magyar Református és Evangélikus Egyházközösség 1949–1954* (kézirat); A *la Dirección de la Biblioteca Nacional* (kézirat); *Adatok a Buenos Airesben működő magyar színtársulatok történetéhez az 1948–1970 évekből* (kézirat); *Adatok az első argentinai magyar evangélikus gyülekezet történetéhez (1929–1947)* (kézirat); *Az argentinai magyar sajtó a második világháború után (1945–1965)* (kézirat); *Az argentinai magyar sajtó* (kézirat); *Emigrációban I.–III. és V. kötet* (kézirat); *Kiadványaim jegyzéke 1966–68* (kézirat).
- ⁴³ Szilassy László Brazíliában és Magyarországon élő családtagjainál megtalálhatóak az őt érintő felvételek. www.szilassylaszlo.com
- ⁴⁴ Lásd Délamerikai Magyarság, 1956. július 27.; augusztus 10., október 5.
- ⁴⁵ Mikszáth Kálmán unokája a keleti fronton szolgált önkéntes évei után az antibolsevista világnézet híve lett. A háború után az oroszok elől Argentínába menekítette nagyapja kéziratának egy részét. Lásd Magyarok Útja, 1950. március 19.
- ⁴⁶ A Hungária Magyar Egyesület..., i. m. 16. o.
- ⁴⁷ Latin-Amerikában jelenleg Argentínában, Brazíliában, Kubában és Mexikóban működik magyar követtség. A chilei pedig 2013-ban nyitotta meg újra kapuit.
- ⁴⁸ A külföldről visszatelepült magyarokra vagy magyar leszármazottakra vonatkozó kifejezést Gyuricza Gábor brazíliai magyar kormánytisztviselő használta először.
- ⁴⁹ Lásd www.lamoszsz.org/argentina.html
- ⁵⁰ Benedek László: *A Dél-Amerikai magyarság helyzete 2005-ben*. Nyelvünk és kultúránk, 2005/5–6.
- ⁵¹ Zólyomi Kati: *Megtörtént a XI. adás!* Argentinai Magyar Hírlap, 2012. szeptember.
- ⁵² Utóbbiról részleteket lásd www.sanesteban.edu.ar
- ⁵³ Magam több alkalommal többeket is kérdeztem a Hungária Egyesület köréből, hogy tudnak-e Buenos Airesben élő fiatal magyarokról, és minden alkalommal nemleges választ kaptam. Ezzel szemben szűk három hónap alatt több mint egy tucat ott élő magyarral kerültem kapcsolatba. Közülük az egyik közösségformáló és ikonikus fiatal mesélte, hogy többszöri alkalommal vett részt magyar rendezvényeken, amelyeken gyakorlatilag senki nem állt szóba vele, ezután döntött – másokhoz hasonlóan – úgy, hogy a jövőben távol marad a kolónia rendezvényeitől. Ugyanakkor viszont több olyan esetről is tudomást szereztem, amikor a kolónián kívülről érkezett magyarok – többek között Dél-Amerikába vetődött köz-törvényes bűnözők – becsapták vagy átvették a kolónia egyes tagjait. Személyes tapasztalataim szerint a kolónia nagyon segítőkész és udvarias, de egyben távolságtartó és hűvös az „idegenekkel” szemben. Többszöri alkalommal is szabadkoznom kellett, vagy bemutatásra szorultam bizonyos személyeknél, hogy bizonyossá váljék, nem vagyok „ügynök” vagy kommunista.
- ⁵⁴ Erre jelenthet példát, hogy míg egy MHBK által rendezett program elsősorban az első és második generáció tagjait mozgatja, addig egy cserkészprogram a második–negyedik generáció közöttieket vonzza inkább.
- ⁵⁵ Ugyanezen megállapításokat lásd Kovács Nóra: *Szállítható örökség. Magyar identitás-teremtés Argentínában 1999–2001*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Budapest, 2009, 125. o.
- ⁵⁶ kobrálni (cobrar) – valakitől pénzt behajtani; mászoménosz (más o menos) – többé-kevésbé, körülbelül; kváder (cuadra) – közlekedésben blokk, sarok; mósó (mozo) – pincér.